

מכללת הרצוג-גוש עציון

ימי עיון בתנ"ך

קיי"ת ש"ע

147
מאת ש.מ.מ.

יואל בן-טז

קהלת כמקהלת קולות, בתוך דמות אחת

מערכת ראשונה (פרק א' וב'): נכנסים שלושה דוברים – חכם, עמל, נהנתן (שנקרא גם כסיל)

שמש גדולה מאירה את הבמה – מפוח גדול מוציא אוויר חם, בכל פעם שזוכרת המילה "הבל".

כסא מלכות גדול ניצב בירכתי הבמה – שלושת הדוברים עומדים לפניו וכתר מלכות זהה לראשם.

שלושת הדוברים בעלמם, ושוב מופיעים, כל אחד מהם בתורו מתייצב לפני הקהל, ואומר: אני קהלת!

12 שלושת הדוברים ביתי: אני קהלת, הייתי מלך על-ישראל בירוּשָׁלַם:

13 חכם ועמל ביחד: ונתתי את-לבי, לדרוש ולתור בחכמה, על כל-אשר נעשה תחת השמים; הוא ענין רע, נתן א-להים לבני האדם לענות בו:

14 עמל: ראיתי את-כל-המעשים, שנעשו תחת השמש; והנה הכל הבל ורעות רוח: 15 מענות לא-יוכל לתקן; וחסרון לא-יוכל להמנות:

16 חכם: דברתי אני עם-לבי לאמר, אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה, על כל-אשר-היה לפני על-יְרוּשָׁלַם; ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: 17 ואמנה לבי לדעת חכמה, ודעת הוללת ושכלות; ידעתי שגם-זה הוא רעיון רוח: 18 כי ברב חכמה רב-כּעס; ויוסף דעת יוסף מכאוב:

(19) נהנתן: אמרתי אני בלבי, לכה-נא אנסכה בשמחה וראה בטוב;

והנה גם-הוא הבל:

(20) לשחוק אמרתי מהולל;

ולשמחה מה-זה עשה:

(21) נהנתן וחכם ביחד: תרתי בלבי, למשוך ביני את-בשרי;

ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות, עד אשר-אראה,

אי-זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים, מספר ימי חייהם:

(22) עמל: הגדלתי מעשי;
(23) עשיתי לי, גנות ופרדסים;
(24) עשיתי לי ברכות מים;
(25) קניתי עבדים ושפחות,
גם מקנה בקר וצאן הרבה הנה לי,
(26) פנסתי לי גם כסף וזהב,
עשיתי לי שרים ושרות,

(27) חכם: וגדלתי והוספתי,
אף חכמתי עמדה לי;
מכל שיהיה לפני בירושלם;

(28) נהנתן: וכל אשר שאלו עיני,
לא מנעתי את-לבי מפל-שמחה,
ונה-הנה חלקי מפל-עמלי;

(29) עמל: ופניתי אני, בכל-מעשי שעשו ידי, ובעמל שעמלתי לעשות;
והנה הכל הבל ורעות רוח,

(30) חכם: ופניתי אני לראות חכמה, והוללות וסכלות; פי מה האדם,
שׁיבוא אחרי המלך, את אשר-כבר עשהו: (31) וראיתי אני,
שׁיש יתרון לחכמה מן-הסכלות;
(32) החכם עיניו בראשו,
והפסיל בחשף הולך;

שלושת הדוברים במקלה: וידעתי גם-אני, שמקרה אחד יקרה את-כלם:

(33) חכם: ואמרתי אני בלבי,
ולמה חכמתי אני אז יותר;
כמקרה הפסיל גם-אני יקרני,
ודברתי בלבי, שגם-זה הבל:

(34) חכם ונהנתן ביחד: כי אין זכרון לחכם עם-הפסיל לעולם;
בשכבר הימים הבאים הכל נשכח, ואיך ימות החכם עם-הפסיל:

(35) נהנתו: וְשָׁנַאתִי אֶת־הַחַיִּים, כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֵׂה, שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ;
כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ:

(36) עֵמֶל: וְשָׁנַאתִי אֹנִי אֶת־כָּל־עֵמֶלִי, שֶׁאֲנִי עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ;
שֶׁאֲנִי־חַנּוּ, לְאָדָם שִׁיְהִיָּה אַחֲרָי: [דמותו ומעשיו של רחבעם בן שלמה מופיעים בברקע]

(37) עֵמֶל וַחֲכָם בִּיחָד: וּמִי יוֹדֵעַ, הַחֲכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל,
וַיִּשְׁלַט בְּכָל־עֵמֶלִי, שֶׁעֵמֶלְתִּי וְשֶׁחֲכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ;
גַּם־זֶה הֶבֶל:

(38) עֵמֶל: וְסִבּוֹתַי אֲנִי לִי־אֵשׁ אֶת־לִבִּי;
עַל כָּל־הָעֵמֶל, שֶׁעֵמֶלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ:

(39) עֵמֶל וַחֲכָם בִּיחָד: כִּי־יֵשׁ אָדָם, שֶׁעֵמְלוֹ בְּחֲכָמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן;
וְלְאָדָם שֶׁלֹּא עֵמֶל־בּוֹ יִתְנַנּוּ חֲלָקוֹ, גַּם־זֶה הֶבֶל וְרַעַה רַבָּה:

(40) כִּי מָה־הִזֶּה לְאָדָם בְּכָל־עֵמְלוֹ, וּבְרַעִיוֹן לְבוֹ;

(41) כִּי כָל־יָמָיו מִכְּאֲבִים, וְכַעַס עֲנִינּוֹ,
גַּם־בְּלִילָה לֹא־שָׁכַב לְבוֹ;
שֶׁהוּא עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ:

(42) נהנתו: אֵין־טוֹב בְּאָדָם [רק] שִׁיאֲכַל וְשָׂתָה,

מִצַּטְרַף אֵלָיו עֵמֶל: וְהִרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בְּעֵמְלוֹ;

מִצַּטְרַף אֵלָיו חֲכָם: גַּם־זֶה רְאִיתִי אֲנִי, כִּי מִיֵּד הָאֱ־לֵהִים הִיא:

(43) נהנתו לבדו: כִּי מִי יֵאֲכַל וּמִי יַחֲוֵשׁ חוּץ מִמֶּנִּי:

(44) נהנתו וחכם ביחד: כִּי לְאָדָם שֶׁטוֹב לְפָנָיו, נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה;

וְלַחוּטָא נָתַן עֲנָן לְאֶסוּף וְלִכְנוּס, לְתַת לְטוֹב לְפָנָי הָאֱ־לֵהִים,

גַּם־זֶה הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ:

הזכרת שם א-לוהים פעמיים מחוללת דממה לרגע, ומסך יורד.

"ענין" פה הוא 'נצ'ר', 'דחף'. "להמנות" פירושו, 'להתמלא'.

"אנסכה" - יין. "תרת" משמעו 'חיפשת'.

"שדה ושדות" הן עגלות וכרכרות ובהן גברות נכבדות (ויש עוד פירושים). "מקרה" הוא 'מנת'.

"מה-הוה לאדם" - מה יש לו. "רעות רוח" = שברון לב.

(הפסוקים בסוגריים הם פסוקי פרק ב', שהפרדתם מפרק א' איננה אפשרית כלל, כי פרק ב' ממשיך

ברצף את פרק א').

מערכה שנייה (פרק ג' וד')

החכם שבקהלת, לבדן על במה ריקה, משמיע שיר חכמה ידוע, בסיוע שני חכמים אחרים, אופטימיסט ופסימיסט, שמצטרפים אליו ועונים זה לזה:

לכל זמן; ועת לכל-חפץ תחת השמים:

ועת למוות;	2 עת ללדת,
ועת לעקור נטוע;	עת לטעת,
ועת לרפוא,	3 עת להרוג,
ועת לבנות;	עת לפרוץ,
ועת לשחוק,	4 עת לבכות,
ועת רקוד;	עת ספוד,
ועת פנוס אבנים;	5 עת להשליך אבנים,
ועת לרחק מחבק;	עת לחבוק,
ועת לאבד,	6 עת לבקש,
ועת להשליך;	עת לשמור,
ועת לתפור,	7 עת לקרוע,
ועת לדבר;	עת לחשות,
ועת לשנא;	8 עת לאהב,
ועת שלום;	עת מלחמה,

9 העמל שבקהלת מתפרץ לבמה: מה-יתרון העושה, באשר הוא עמל:
10 ראייתי את-הענין, אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו:
11 מצטרף אליו החכם: את-הכל עשה יפה בעתו;
גם את-העלם נתן בלבם, מבלי אשר לא-ימצא האדם,
את-המעשה אשר-עשה האלהים, מראש ועד-סוף:

12 ידעתי כי אין טוב בם; כי אם-לשמות, הנהגתן שבקהלת מתפרץ לבמה:
מצטרף אליו העמל: ולעשות טוב בחייו:
13 מצטרף אליו החכם: וגם כל-האדם שיאכל ושתה, וראה טוב בכל-עמלו;
מתת אלהים היא:

הזכרת שם א-לוהים שלוש פעמים, מחוללת זעזוע, ורגע של דממה.

מערכה שלישית (פסוק אחרון מפרק ד' + פרק ה' ו')

ירא הא-לוהים מופיע לבדו:

- (1) שָׁמַר רַגְלָהּ, כַּאֲשֶׁר תִּלְךְ אֶל-בֵּית הָאֱלֹהִים,
וְקָרוֹב לִשְׁמַע [דברי א-לוהים, אך השמר],
מִתַּת הַכְּסִיּוֹת וְזָבַח; כִּי-אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת וְיָקָר רָע:
- (2) אֶל-תִּבְהַל עַל-פִּיךָ וְלִבֶּךָ אֶל-יְמִינֶהָ לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים;
כִּי הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל-הָאָרֶץ, עַל-כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעֻטִּים:
- (3) כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עֲנָנוּ; וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים:
אֶל-תֵּאָחֵר לְשַׁלְּמוּ, אֶת אֲשֶׁר-תִּדְרֹר שְׁלָם;
כִּי אֵין חֶפֶץ בְּכִסְיִים; מִשְׁתַּדֹּר וְלֹא תִשְׁלָם:
- (4) כַּאֲשֶׁר תִּדְרֹר לְאֱלֹהִים, טוֹב אֲשֶׁר לֹא-תִדְרֹר;
אֶל-תִּתֵּן אֶת-פִּיךָ לְחַטִּיא אֶת-בְּשָׁרְךָ, וְאֶל-תֵּאמֶר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ,
כִּי שָׁגַגְתָּ הֵיא; לָמָּה יִקְצַף הָאֱלֹהִים עַל-קוֹלְךָ, וְחָבַל אֶת-מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:
נִכְנָסִים חֲכָם, עֲמַל וְנִהְנָתָן, וּמִתִּישְׁבִּים לִפְנֵיו – יִרְא הָא-לוֹהִים מִמִּשְׁיָךְ:
- (7) כִּי בְרֹב חֲלָמוֹת וְהִבָּלִים, וְדְבָרִים הִרְבָּה; כִּי אֶת-הָאֱלֹהִים יִרְא:
אִם-עֲשָׂק רָשׁ וְגִזְל מִשְׁפָּט וְצָדֵק תִּרְאֶה בְּמִדִּינָה,
אֶל-תִּתְמָה עַל-הַחֶפֶץ; כִּי גִבָּה מֵעַל גִּבְתָּה שֹׁמֵר, וְגִבְהִים עֲלֵיהֶם:
- (8) וַיִּתְרוֹן אֶרֶץ בְּכָל הוּא; מְלֹךְ לִשְׂדֵה נַעֲבָד:
חֲכָם, עֲמַל וְנִהְנָתָן מִתְּפָרְצִים יַחַד לְדַבְרֵי הִירָא, וְאוֹמְרִים:
- (10) אֲהַב כְּסָף לֹא-יִשְׁבַּע כְּסָף, וּמִי-אֲהַב בְּהֶמוֹן לֹא יִשְׁבַע תְּבוּאָה;
גַּם-זֶה הִבָּל: (11) בְּרַבּוֹת הַטּוֹבָה, רַבּוּ אוֹכְלֵיהָ;
וּמִה-כִּשְׁרוֹן לְבַעֲלֵיהָ, כִּי אִם-רְאוֹת עֵינָיו:
- עוֹנָה לָהֶם יִרְא הָא-לוֹהִים:
- (12) מִתּוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד, אִם-מְעֻט וְאִם-הִרְבָּה יֹאכַל;
וְהִשָּׁבַע לַעֲשִׂיר, אֵינָנו מִנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן:
[ירא הא-לוהים נעלם]

ירא הא-לוהים פונה אל המלך, ותוך כדי כך כסא המלכות הופך למיטה, המלך שוכב חסר אונים, משרתיו ורופאיו מתרוצצים סביבו – השמש הגדולה שהאירה את הבמה, אורה בחלש והולך, כוכבים מתנוצצים וכבים, הירח מופיע בצורה של סוף חודש, עננים כבדים מכסים את הכל. ירא הא-לוהים מדבר אל המלך החולה – ברקע מופיעה דמותו של המלך דוד, הצעיר – והזקן:

(11) וזכר את-בוֹרְאֵיךָ, בימי בְּחֹרְתִיךָ;

עַד אֲשֶׁר לֹא-יָבֹאוּ יְמֵי הַרְעָה,
וְהִגִּיעוּ שָׁנִים, אֲשֶׁר תֹּאמַר, אֵינֶנְלִי בָהֶם חֶפֶץ:
(12) עַד אֲשֶׁר לֹא-תַחַשֵּׁף הַשָּׁמֶשׁ וְהָאוֹר, וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים;
וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחַר הַגָּשֶׁם:

מופיעה כתובת גדולה ברקע – עשי"ר: עיניים – שיניים – ידיים – רגליים.

ירא הא-לוהים ממשיך לדבר אל המלך הגוסס:

(13) בַּיּוֹם, שִׁינְעוּ שִׁמְרֵי הַבַּיִת, וְהִתְעוּתוֹ אֲנָשֵׁי הַחֵיל;

וּבָטְלוּ הַטַּחְנוֹת פִּי מַעֲטוֹ, וְחָשְׁכוּ הָרְאוֹת בְּאַרְבוֹת:
(14) וְסָגְרוּ דְלָתַיִם בְּשׁוֹק, בְּשִׁפְלֵי קוֹל הַטַּחְנָה;
וַיִּקְוִים לְקוֹל הַצִּפּוֹר, וַיִּשְׁחֹו כָּל-בְּנוֹת הַשִּׁיר:

ירא הא-לוהים פונה אל כל הנוכחים, וכולם נראים חולים, מתעלפים וגוססים – ברקע מופיעות תמונות שקד פורח, חונט פרי והכל נושר, מחזור מהיר של חיי חגב, וענפי צלף עם פרחים ופירות:

(15) גַּם מְגִבָּה יֵרָאוּ, וְתַתְּחִתָּיִם בְּדָרְךָ,

וַיִּנְאֹץ הַשָּׁקֵד, וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב, וְתִפְרֵי הָאֲבִיוֹנָה;
כִּי-הִלֵּךְ הָאָדָם אֶל-בֵּית עוֹלָמוֹ, וְסָבְבוּ בְּשׁוֹק הַסַּפְּדִים:

ברקע מופיעות תמונות וקולות של לוויית, ותמונת שלד עצמות של גוף האדם, בהבלטת השדרה והגולגולת. רוב הנוכחים נראים מתים, רק החכם עודנו מחזיק מעמד, וירא הא-לוהים ממשיך:

(16) עַד אֲשֶׁר לֹא-יִרְתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף,

וְתִרְץ גִּלְת הַזֶּהָב, וְתִרְץ הַגִּלְגָּל אֶל-הַבּוֹר;
וְתִשָּׁבֵר כַּד עַל-הַמְּבוּעַ,

ברקע מופיעה השאלה מפרק ג' (כא) – "מי יודע רוח בני האדם, העלה היא למעלה?.."

(17) וַיֵּשֶׁב הָעֶפֶר עַל-הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה;

וְהָרוּחַ תָּשׁוּב, אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה:

עם כיבוי השמש, מתמלאת הבמה בהבל חם, והחכם עונה עם ירא הא-לוהים בנושמתו האחרונה:

(18) הֶבֶל הַבָּלִים, אָמַר הַקּוֹהֵלֶת, הַכֹּל הֶבֶל:

תמונת הסיום מקבילה-הפוכה לפתיחה: מים – רוח – שמש – עפר על הארץ, ודור הולך, וחותם ב"הבל הבלים" שבו פתח; אולם המעגליות נשברת – הגשם, העץ שיפול, השמש שתחשך, החיים שיִתמו – המות. "תן חלק לשבעה וגם לשמונה" – חלק נכסים, השקעות ומעשים ועבודות – "כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ". "כעצמים בבטן המלאה" = כעוברים בבטן האשה ההרה (שאז לא יכלו לראותם). "בבקר זרע את זרעך" – בשדה, "ולערב אל תנח ידך" – לגדל ילדים. "כל שבא הבל" = הכל חולף ונעלם "בימי בחורותיך" = נעורייך. "והסר כעס מלבך" – מביקורת החכמה – "והעבר רעה מבשרך" – מחטאי הנאות – "כי הילדות והשחרות הבל" – הגיל הצעיר, שבו השער שחור, חולף ועובר. "שמרי הבית" = הידים; "אנשי החיל = הרגלים; "הטחנות" = השיניים; "הראות באַרְבוֹת" = העינים; "דלתים" = שפתים; "קול הטחנה" = הדיבור. "חבל הכסף = חוט השדרה; "גַלַת הַזוֹהַב" = הגולגולת; "הגַלְגַל" הוא מתקן השאיבה, בכד מן הבור, והוא משל על מערכת האכילה והשתייה והעיכול. "ותחתתים בדרך" – כל אבן בדרך היא מכשול קשה. "ויסתַבֵּל הַחֶגֶב" – ישא סבלו, במחזור גלגולו המהיר; "ותַפֵּר הָאֲבִיוֹנָה" – ימהר פרי הצלף, ויסיים את חייו הקצרים. "ירַמֵּק" = יִנְתַּק; "ותַרְץ ..וְנָרַץ" = תִּשָּׁבֵר ... יִשָּׁבֵר (משורש ר.צ.ץ.).

כעת מופיעים שני החכמים, שליוו את שיר העתים ("עת ללדת ועת למות .."), ומספידים.

אחד אומר:

וַיִּתֵּר [מַמָּה] שְׁהֵיָה קִהְלַת חֶכֶם;
 עוֹד, לַמַּדְד־דַּעַת אֶת־הָעַם, וְאִזֵּן וְחַקֵּר, תִּקַּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה;
 בְּקִשׁ קִהְלַת, לְמִצָּא דְבַר־יִחְפָּץ; וְכָתוּב יֵשֶׁר דְּבַרֵי אָמֶת:

שני אומר:

דְּבַרֵי חֶכְמִים כְּדַרְבְּנוֹת, וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֲלֵי אֶסְפוֹת;
 נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד;
 וַיִּתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֵּהָר;
 עֲשׂוֹת סִפְרִים הַרְבֵּה אִין קִץ, וְלִהְג הַרְבֵּה יִגְעַת בְּשֵׁר:

ברקע מופיע הפסוק "טוב ללכת אל בית אבל ... באשר הוא סוף כל האדם?" (ז' ב).
 שני החכמים מצטרפים אל ירא הא-לוהים, שגם הוא נראה לפתע גוסס, ואומר בנשימתו האחרונה:

סוּף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע;
 אֶת־הָאֱלֹהִים יִרָא וְאֶת־מִצּוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם;
 כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשָׂה, הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נַעֲלָם;
 אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

שני החכמים מכסים את המת בסדין לבן, ושרים עם כל הקהל:

סוּף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע;
 אֶת־הָאֱלֹהִים יִרָא וְאֶת־מִצּוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם: